

УДК 364.4:355.089-055.2]:341.31
DOI: 10.24144/2524-0609.2022.51.188-191

Файдюк Олена Валентинівна

аспірантка кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи
Київський університет імені Бориса Грінченка, м.Київ, Україна
o.faidiuk@kubg.edu.ua
<http://orcid.org/0000-0003-3778-6986>

УЧАСНИЦІ БОЙОВИХ ДІЙ ЯК ОБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Анотація. З початком повномасштабної війни, кількість жінок, які перебувають на військовій службі і захищають цілісність та незалежність України, стала значно більшою. У кожній жінки, яка пішла на фронт, є своя причина прийняття такого рішення. У Збройних силах України зараз активно працюють над тим, аби кількість жінок-військовослужбовиць зростала. Враховуючи зростання кількості учасниць бойових дій, актуальним є питання отримання даною цільовою аудиторією відповідних гарантій з підтримки функцій материнства і одночасно виконання службових обов'язків, перебуваючи на військовій службі. Учасниці бойових дій є однією з важливих категорій населення, яка потребує соціально-психологічної підтримки та допомоги як на рівні територіальної громади, так і на рівні держави. Як об'єкт соціальної роботи, учасниці бойових дій потребують професійної допомоги, оскільки мають свої специфічні запити та потреби, які мають бути задоволені. На думку автора статті, учасниці бойових дій, як новий об'єкт соціальної роботи, потребує залучення до надання соціальних послуг відповідній категорії населення, не лише фахівців з соціальної роботи, але й представників усієї територіальної громади. Методи дослідження: теоретичний аналіз наукової літератури, нормативно-правових документів та інтернет-джерел, що дав змогу проаналізувати систему надання соціальних послуг учасницям бойових дій. Державні організації, громадський сектор, мешканці громади, ініціативні групи мають долучатися до оцінки потреб та запитів даної цільової аудиторії, аби надавати якісні послуги.

Ключові слова: учасниці бойових дій, війна, права жінок, соціальна робота з жінками, соціально-психологічна підтримка, соціальні послуги, військова служба.

Вступ. На сьогоднішній день, понад 38 тисяч жінок є військовослужбовицями, які служать в українській армії. Сьогодні, ми також спостерігаємо як активно обговорюється питання обов'язкового військового обліку жінок. Наразі триває активний відбір та підготовка жінок з подальшим направленням до складу міжнародних операцій з підтримки миру і безпеки на посади офіцерів штабу та радниць.

Учасниці бойових дій, як нова категорія отримувачів соціальних послуг характеризується зміною життєвих пріоритетів та цінностей, порушеннями соціальної взаємодії та втратою інтересу до громадського життя, наявністю захворювань та травм, завданих війною тощо. Адаптація учасниць бойових дій до цивільного життя супроводжується відчуттями втрати перспектив, ізоляції від суспільного життя, оскільки в реальному житті їх досвід та знання часто виявляються не потрібними цивільним людям в громадах.

Тому, на думку автора статті, важливим є вивчення потреб та запитів учасниць бойових дій не лише на рівні уповноважених державних структурних підрозділів, але й на рівні усієї громади.

Залучення громади до оцінки власних потреб, а також потреб та запитів інших соціальних категорій населення (у тому числі, соціально незахищених категорій населення) допомагає зробити її мешканців активними учасниками соціальних змін.

Усе вище зазначене актуалізує питання проходження жінками військової служби, необхідність дослідження потреб та запитів учасниць бойових дій та надання відповідних соціальних послуг даній категорії населення не лише на рівні держави, але й на рівні громад, що і є метою цієї статті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Соціальна робота з учасниками/-цями бойових дій та надання їм соціальних послуг визначається такими нормативно-правовими документами: закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [8], «Про державну соці-

альну допомогу малозабезпеченим сім'ям» [6], «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [10], «Про соціальні послуги» [9] та ін.

Досить актуальним є питання надання соціально-психологічної підтримки та допомоги учасникам бойових дій, серед яких є жінки. Проаналізувавши дані соціологічних опитувань («Невидимий батальйон 2.0. Повернення ветеранок до мирного життя» (МБФ «Український жіночий фонд», 2016); «Життя після конфлікту: Опитування щодо соціально-демографічних та соціально-економічних характеристик ветеранів конфлікту на сході України та їхніх сімей» (МОМ, січень 2020), варто зазначити, що потреби та запити жінок значно відрізняються від запитів чоловіків [4].

Актуальні проблеми соціальної роботи з жінками вивчали Т.Семигіна, А.Войтовська, О.Кравченко [1]; питання гендерної нерівності у військовослужбовців розглядалися в працях Т.Лях, Т.Спіріної, О.Царенко, Л.Петрової, О.Панфілова та ін. Різні аспекти дискримінації жінок-військовослужбовців досліджували К.Левченко, О.Горчанок, І.Грицай, Н.Клименко [5]. Проблеми та потреби сімей учасників АТО досліджувалися А.Дулюю, Т.Веретенко, Т.Лях [11].

Мета статті. Наразі, учасниці бойових дій є новим об'єктом вітчизняної соціальної роботи і потребує ґрунтовного вивчення їх основних потреб та запитів, аналізу існуючих соціальних послуг, які вже надаються. У статті застосовані **методи дослідження:** теоретичний аналіз наукової літератури, нормативно-правових документів та інтернет-джерел, що дав змогу проаналізувати систему надання соціальних послуг учасницям бойових дій.

Виклад основного матеріалу. З давніх-давен існує стереотип, що основна роль жінки в суспільстві – це ведення домогосподарства, народження та виховання дітей. Лише з середини 90-х років почали актуалізуватися питання гендеру та прав жінок. Дотримання державою гендерної рівності в усіх сферах

її діяльності, дає особистості (як жінці, так і чоловіку) рівні умови для реалізації її прав та інтересів, для розвитку людини в різних сферах її життя (національній, політичній, економічній, соціальній, культурній тощо).

На сьогодні, жінки реалізують себе в різних сферах суспільності, в тому числі і у військовій сфері. В умовах війни, жінки продемонстрували сміливість, професійну підготовку, соціальну та особисту відповідальність у захисті країни.

Думка про те, що військова справа є виключно чоловічою справою, стає менш стереотипною в нашому суспільстві, аніж це було раніше. Якщо раніше жінку могли взяти на військовий облік і призначити на відповідну посаду лише у тому випадку, коли жінка мала військово-облікову спеціальність (перелік таких спеціальностей був досить обмежений) відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку спеціальностей, за якими жінки, що мають відповідну підготовку, можуть бути взяті на військовий облік» [7] від 14 жовтня 1994 року, то на сьогодні, проходження військової служби жінками відповідних спеціальностей є обов'язком. Відповідно до Наказу «Про затвердження Переліку спеціальностей та/або професій, споріднених з відповідними військово-обліковими спеціальностями, після одержання яких жінки беруться на військовий облік військовозобов'язаних та Переліку спеціальностей та/або професій, споріднених з відповідними військово-обліковими спеціальностями», перелік спеціальностей після одержання яких жінки беруться на військовий облік, розширився. Відповідно до статті 1 Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу»: «Жінки виконують військовий обов'язок на рівних засадах із чоловіками (за винятком випадків, передбачених законодавством з питань охорони материнства та дитинства, а також заборони дискримінації за ознакою статі), що включає прийняття в добровільному порядку (за контрактом) та призов на військову службу, проходження військової служби, проходження служби у військовому резерві, виконання військового обов'язку в запасі та дотримання правил військового обліку».

Учасники бойових дій – це особи, які брали участь у виконанні бойових завдань по захисту Батьківщини у складі військових підрозділів, з'єднань, об'єднань всіх видів і родів військ Збройних Сил діючої армії (флоту), у партизанських загонах і підпіллі та інших формуваннях як у воєнний, так і у мирний час.

Наразі, багато жінок займають активну політичну позицію, що виражається в добровільній участі в бойових діях. Мотивація цих жінок різна – від загальногромадянської до приватної. Однак, при всій готовності та високій мотивації бути учасницею бойових дій, з початком повномасштабної війни, актуальною стала потреба у забезпеченні жінок-військовослужбовиць військовою формою, взуттям, засобами гігієни, забезпечення гінекологічного обслуговування жінок тощо [3]. Це ще раз підтверджує той факт, що жінки-учасниці бойових дій та чоловіки, які є учасниками бойових дій мають відмінні потреби і це варто враховувати при наданні послуг та допомоги.

Об'єктами соціальної роботи є окремі люди чи соціальні групи, які потребують допомоги та підтримки в процесі їх соціалізації. Життєдіяльність усіх верств населення залежить від умов, які значною мірою визначаються рівнем розвитку суспільства, станом соціальної сфери, змістом соціальної політики, особливостями її реалізації. Кожна людина

в певний періоду свого життя потребує повного задоволення своїх інтересів і потреб, або стикається з певними труднощами та проблемами, які не завжди може подолати самостійно.

З початком війни в Україні, кількість осіб, які опинилися в складних життєвих обставинах і потребують фахової допомоги, значно зросла. Одним із важливих об'єктів соціальної роботи сьогодні є учасниці бойових дій, які мають свої специфічні запити та потреби.

Відповідно до Закону України «Про соціальні послуги» до чинників, які можуть призвести до складних життєвих обставин відносять: невиліковна хвороба, інвалідність, безробіття, малозабезпеченість, домашнє насильство, ухилення батьків або осіб, які їх замінюють, від виконання своїх обов'язків з виховання дитини, похилий вік чи шкода, завдана бойовими діями, терористичним актом, збройним конфліктом, тимчасовою окупацією тощо. Зраз жінки-військовослужбовиць активно опановують бойові спеціальності, на перший погляд не властиві жінкам: льотчик, штурман, моряк, десантник, кулеметник, гранатометник, стрілець, оператор та інші. Виконання бойових завдань як жінками, так і чоловіками підвищує ризики потрапляння в складну життєву ситуацію, коли необхідною буде фахова допомога з боку відповідних фахівців.

Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» містить довгий перелік пільг для учасників і учасниць бойових дій. Проте, для доступу до них потрібен відповідний статус, який жінки, які не оформлені офіційно, не завжди можуть отримати. Схожі труднощі виникали у жінок, які фактично обіймали командирські і бойові посади, а оформлено їх було на посади, які були обслуговуваними.

Учасникам та учасницям бойових дій можуть отримати безкоштовну медичну допомогу, лікування в санаторіях/реабілітаційних центрах, безкоштовне користування громадським транспортом, допомога в отриманні житла чи покращенні житлово-побутових умов, оздоровлення та відпочинку дітей, пільги на здобуття освіти, пенсії та соціальні виплати, щорічна грошова допомога, фінансова підтримка ветеранів для відкриття власної справи [11]. Окрім цього, учасники та учасниці бойових дій можуть отримати психологічну допомогу, послуги з реабілітації тощо. Проте, не завжди ці послуги є доступними та ефективними, не завжди ці послуги можна отримати швидко і легко, не завжди самі учасники та учасниці бойових дій готові звернутися за такою допомогою, хоча мають у цьому потребу.

Соціальна робота з жінками була і є важливим напрямом соціальної роботи, особливо сьогодні, в умовах війни. Ключовими в роботі з жінками є принципи превентивності, комплексний і диференційований підхід, врахування соціокультурних і психофізіологічних особливостей жінок у процесі надання їм соціальних послуг та допомоги. В соціальній роботі з жінками виділяються три групи завдань: з реабілітації, з підтримання функціонування та з розвитку. Соціальна допомога здійснюється через надання інформаційних, психологічних, корекційних послуг. При цьому визнано домінуючим принципом інтеграцію індивідуального підходу з комплексною допомогою особистості [1].

Сприйняття жінок як вразливої групи населення та надання їм соціальної допомоги, створення додаткових можливостей для участі у прийнятті рішень на рівні місцевих громад, держави, суспільства в цілому та зменшення гендерної нерівності, стають складо-

вими забезпечення сталого суспільного розвитку.

Лише з початком війни, питання співвідношення військово-облікових спеціальностей, військових звань було майже врегульовано. Участь жінок у Збройних силах України стає активнішою. Поступові зміни в логіці побудови і структури армії, які ми спостерігаємо в реальному часі, глибокі й масштабні. Нагальна потреба в якісній армії нового типу спричинила прихід на службу мотивованих і, наскільки це можливо, кваліфікованих жінок, що загалом позитивно позначилося на стані сектора безпеки і на гендерній рівності. Кваліфікованим працівникам і працівникам ніщо не повинно заважати ефективно виконувати свою роботу [2].

Учасниці бойових дій є специфічною, соціально-демографічною, професійною групою у військовій та соціальній сфері, що потребує уваги з боку вузькопрофільних спеціалістів, науковців, громади. Ефективність проходження військової служби жінками залежить від організаційних, соціально-економічних, правових, особистісних та інших умов. Ці умови мають вплив на їх мотивацію та рівень задоволення від професійної діяльності. Поліпшення змісту військово-професійної діяльності, умов проходження військової служби та умов життя жінок сприятиме

подальшій інтеграції жінок до української армії.

Висновки. Аналізуючи наявну систему соціального захисту та соціальних послуг, які надаються учасникам бойових дій, не виокремлено механізму надання послуг такої категорії військовослужбовців, як жінки-учасниці бойових дій. Хоча, кількість жінок-військовослужбовиць суттєво зростає. На сьогоднішній день, жінки на фронті є не лише військовими лікарями, медсестрами, волонтерами, кухарями, операторами, жінки також опановують серйозні бойові спеціальності. Повернення учасниць бойових дій додому, є важливим етапом адаптації до змінених умов життя. В системі надання соціального захисту та послуг, важливими є такі завдання: надання учасницям бойових дій, які служили в добровільних батальйонах, посвідчення учасника бойових дій та всі пільги, які передбачені відповідно до законодавства; створення якісних програм соціально-психологічної реабілітації для учасниць бойових дій; вивчення потреб учасниць бойових дій у питаннях соціального захисту, доступу до отримання допомоги тощо. З метою надання якісних послуг учасницям бойових дій, мають долучатися всі державні установи, громадські організації, активні члени громади та їх ініціативні групи.

Список використаної літератури

1. Войтовська А. І., Кравченко О. О. Соціальна робота з жінками. Умань : Візаві, 2018. 229 с.
2. Гриценко Г. Як жінки змінили українську армію. Гендер в деталях. URL: <https://web.archive.org/web/20200319155308/https://genderindetail.org.ua/season-topic/gender-after-euromaidan/yak-zhinki-zminili-ukrainsku-armiyu-1341190.html> (дата звернення: 21.09.2022).
3. Дуляба Н. У лавах ЗСУ служать понад 50 тисяч жінок. URL: <https://portal.lviv.ua/news/2022/07/26/u-lavakh-zsu-sluzhat-ponad-50-tysiach-zhinok> (дата звернення: 29.09.2022).
4. Життя після конфлікту: Опитування щодо соціально-демографічних та соціально-економічних характеристик ветеранів конфлікту на сході України та їхніх сімей. URL: https://iom.org.ua/sites/default/files/veterans_reintegration_survey_2020_ukr.pdf (дата звернення: 15.09.2022).
5. Клименко Н. Роль і місце жінки-військовослужбовця в Україні. Економіка та держава. 2014. Вип. 5. С. 116–119.
6. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям: Закон України від 16.09.2022 р. № 1768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14#Text> (дата звернення: 19.09.2022).
7. Про затвердження Переліку спеціальностей та/або професій, споріднених з відповідними військово-обліковими спеціальностями, після одержання яких жінки беруться на військовий облік військовозобов'язаних та Переліку спеціальностей та/або професій, споріднених з відповідними військово-обліковими спеціальностями: Наказ від 01.04.2022 р. № з1566-21. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1566-21#Text> (дата звернення: 19.09.2022).
8. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 25.08.2022 р. № 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 19.09.2022).
9. Про соціальні послуги : Закон України від 27.04.2022 р. № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення: 19.09.2022).
10. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 07.05.2022 р. № 3551-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 19.09.2022).
11. Dulia A. V., Liakh T. L., Veretenko T. G. The Problems and Needs of the Families of Antiterrorist Operation Participants: Results of In-depth Interviews. The New Education Review. 2019. Vol. 55, no. (1). P. 220–230.

References

1. Voitovska, A.I., & Kravchenko, O.O. (2018). *Sotsialna robota z zhinkamy* [Social work with women]. Vizavi. [in Ukrainian].
2. Hrytsenko, H. (2019). *Yak zhinky zminyly ukrainsku armiiu. Hender v detaliakh* [How women changed the Ukrainian army. Gender in details]. <https://web.archive.org/web/20200319155308/https://genderindetail.org.ua/season-topic/gender-after-euromaidan/yak-zhinki-zminili-ukrainsku-armiyu-1341190.html>. [in Ukrainian].
3. Duliaba, N. (2022). *U lavakh ZSU sluzhat ponad 50 tysiach zhinok* [More than 50,000 women serve in the ranks of the Armed Forces]. <https://portal.lviv.ua/news/2022/07/26/u-lavakh-zsu-sluzhat-ponad-50-tysiach-zhinok>. [in Ukrainian].
4. Zhyttia pislia konfliktu: Opytuvannia shchodo sotsialno-demografichnykh ta sotsialno-ekonomichnykh kharakterystyk veteraniv konfliktu na skhodi Ukrainy ta yikhnikh simei [Life after the conflict: Survey on socio-demographic and socio-economic characteristics of veterans of the conflict in eastern Ukraine and their families]. (2020). https://iom.org.ua/sites/default/files/veterans_reintegration_survey_2020_ukr.pdf [in Ukrainian].
5. Klymenko, N. (2014). Rol i mistse zhinky-viiskovoslužbovtisia v Ukraini [The role and place of a female military serviceman in Ukraine]. *Ekonomika ta derzhava*, 5, 116–119. [in Ukrainian].
6. Verhovna Rada Ukrainy. (2022). *Zakon Ukrainy № 1768-III Pro derzhavnu sotsialnu dopomohu malozabezpechenym simiam* [On state social assistance to low-income families: Law of Ukraine dated by September 16, 2022 No. 1768-III]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1768-14#Text> [in Ukrainian].
7. Pro zatverdzhennia Pereliku spetsialnostei ta/abo profesii, sporidnennykh z vidpovidnyimi viiskovo-oblikovymy spetsialnostiamy, pislia odierzhanntia yakyykh zhinky berutsia na viiskovy oblik viiskovozobov'iazanykh ta Pereliku spetsialnostei ta/abo profesii, sporidnennykh z vidpovidnyimi viiskovo-oblikovymy spetsialnostiamy, Nakaz vid 01.04.2022 r. № z1566-21 [On the approval of the List of specialties and/or professions related to the relevant military accounting specialties, after receiving which women are accepted for military registration of conscripts and the List of specialties and/or professions related to the relevant military accounting specialties: Order dated by 01.04.2022 No. z1566-21] (2022). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1566-21#Text> [in Ukrainian].
8. Verhovna Rada Ukrainy. (2022). *Zakon Ukrainy vid 25.08.2022 № 2011-XII Pro sotsialni i pravovi zakhyst viiskovoslužbovtisiv ta chleniv yikh simei* [On social and legal protection of servicemen and members of their families: Law

- of Ukraine dated by August 25, 2022 No. 2011-XII]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> [in Ukrainian].
9. Verhovna Rada Ukrainy. (2022). Zakon Ukrainy № 2671-VIII Pro sotsialni posluhy [On social services: Law of Ukraine dated by April 27, 2022 No.2671-VIII]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> [in Ukrainian].
10. Verhovna Rada Ukrainy. (2022). Zakon Ukrainy № 3551-XII Pro status veteraniv viiny, harantii yikh sotsialnoho zakhystu [On the status of war veterans, guarantees of their social protection: Law of Ukraine dated by May 7, 2022 No.3551-XII]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> [in Ukrainian].
11. Dulia, A. V., Liakh, T. L., & Veretenko, T. G. (2019). The Problems and Needs of the Families of Antiterrorist Operation Participants: Results of In-depth Interviews. *The New Education Review*, 55((1)), 220–230.

Стаття надійшла до редакції 30.09.2022 р.
Стаття прийнята до друку 04.10.2022 р.

Faidiuk Olena

Postgraduate Student

Department of Social Pedagogy and Social Work
Borys Grinchenko Kyiv University, Kyiv, Ukraine

FEMALE COMBATANTS AS AN OBJECT OF SOCIAL WORK

Abstract. With the outbreak of a full-scale war, the number of women serving in the military and defending the integrity and independence of Ukraine has significantly increased. Every woman going to the front has her reason for making such a decision. The Armed Forces of Ukraine currently actively work to raise the number of female military personnel. Given the increase in the number of women participating in hostilities, the issue of obtaining appropriate guarantees for this target audience to maintain the functions of motherhood and simultaneously perform official duties during military service is relevant. Female combatants are one of the important categories of the population that needs social and psychological support and assistance both at the level of the territorial community and at the state level. As an object of social work, female combatants require professional help, as they have their own specific requests and needs that must be met. Research methods applied: theoretical analysis of scientific literature, legal documents and Internet sources, which made it possible to analyze the system of provision of social services to combatants. Female combatants are a new object of social work, and in the provision of social services to this category, it is necessary to involve specialists in social work, as well as representatives of the entire territorial community. State organizations, the public sector, community residents, and initiative groups should be involved in assessing the needs and requests of this target group in order to provide quality services. Perception of women as a vulnerable group of the population and providing them with social assistance, creating additional opportunities for participation in decision-making at the level of local communities, the state, and society as a whole, and reducing gender inequality, become components of ensuring sustainable social development.

Key words: female combatants, war, women's rights, social work with women, socio-psychological support, social services, military service.